

УДК 929 551.46

[https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2\(47\).344783](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.2(47).344783)

С. В. Кадурін, канд. геол. наук

kadurins@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0691-1828>

Г. О. Кравчук, канд. геол. наук, доцент

aokravchuk@onu.edu.ua

Т. О. Кондарюк, канд. геол. наук, доцент

tanya_kondaruk@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-8624-6751>

О. С. Дікол, д-р філософії

Olena.dikol@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-4258-103X>

В. М. Кадурін, канд. геол.-мінер. наук, доцент

vl.kadurin@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7434-4445>

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра морської геології, гідрогеології, інженерної геології та палеонтології
Шампанський пров., 2, м. Одеса, 65058, Україна

ДО ЮВІЛЕЮ ВАЛЕНТИНИ ВЕНЕДИКТІВНИ ЯНКО: ШЛЯХ У НАУЦІ ТА ВНЕСОК У СВІТОВУ МОРСЬКУ ГЕОЛОГІЮ

Нарис присвячено життю та науковій спадщині проф. Валентини Венедиктівни Янко – всесвітньо відомої морської геологині й мікропалеонтологині, засновниці школи морської геології та палеонтології в ОНУ імені І. І. Мечникова. Окреслено ранні роки, освіту й становлення дослідниці; висвітлено ключові напрями її робіт: четвертинна історія Понто-Каспійсько-Середземноморського регіону, екологічна мікропалеонтологія, використання бентосних форамініфер як індикаторів клімату, рівня моря та забруднення, а також дослідження флюїдогенезу й метану на шельфі Чорного моря. Показано роль ученої в міжнародних проєктах IGCP/INQUA/COST, організації експедицій і конференцій, формуванні наукової школи та підготовці молодих фахівців. Узагальнено визнання та нагороди, зокрема звання GSA International Honorary Fellow.

Ключові слова: морська геологія; мікропалеонтологія; бентосні форамініфери; Понто-Каспійсько-Середземноморський коридор; Чорне море; флюїдогенез, метан.

Валентина Венедиктівна Янко – всесвітньо відомий морський геолог, палеонтолог, мікропалеонтолог, засновниця наукової школи з проблем морської геології та палеонтології в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, багаторічна завідувачка кафедри загальної та морської геології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Її науковий доробок – близько чотирьох сотень публікацій, зокрема одинадцять монографій. Під її керівництвом сформовано кілька поколінь дослідників, реалізовано міжнародні проєкти, проведено десятки експедицій і конференцій. В Україні гідним визнанням заслуг Валентини Венедиктівни стало присудження їй у 2025 році державної стипендії для видатних діячів науки.

Ранні роки та родина. Народилася майбутня палеонтологиня у неділю, 12 серпня 1945 року, в м. Конотопі Сумської області України в сім'ї службовців. Її батько, Венедикт Денисович Янко, за освітою був юристом, а мати, Марія Семенівна Янко, – економісткою. Під час Другої світової війни батько був призваний до армії та брав участь у бойових діях. Його дружина, син і теща у ці роки перебували в евакуації. Після тяжкого поранення та демобілізації він був направлений на роботу до прокуратури м. Конотопа. Саме там, у рік закінчення війни, у батьків народилася довгоочікувана донька Валентина – четверта дитина в сім'ї (на жаль, із трьох синів вижив лише один). Вона з'явилася на світ у рік Півня; за гороскопом – Лев, п'ятий знак зодіаку, що належить до стихії вогню та відомий харизмою, лідерськими якостями й прагненням до творчості (фото 1). Через трохи більше ніж два роки батька перевели на роботу до прокуратури міста Одеси, в якій у ті часи було неспокойно.

Фото 1. Родина Янко: мати Марія Семенівна, донька Валентина, батько – Венедикт Денисович, син Аркадій (м. Одеса, 25 серпня 1951 р.)

Психологи стверджують, що для того, щоб зрозуміти людину й скласти її психологічний портрет, потрібно більше знати про її дитинство. А дитинство, як і все подальше життя Валентини, було нерозривно пов'язане з Одесою та післявоєнним часом. Після приїзду до Одеси родину прокурора розмістили у квартирі в самому центрі міста – у старовинному будинку на вулиці Пастера, 54, майже навпроти тодішнього Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Ця будівля є пам'яткою архітектури та містобудування під назвою «Будинок житловий Рінк-Вагнера». Навпроти будинку (там, де зараз корпуси Інституту холодительної промисловості) зяяла глибока вирва після вибуху німецької бомби, яка слугувала дитячим майданчиком для малечі району.

У міру дорослішання діти переходили на інший майданчик, де грали в «козаків-розбійників». Ним слугував кістяк розбомбленої та порослої травою поштової контори на вулиці Садовій, 10 (Головпоштамт). Це був типовий по-

воєнний час одеського дитинства, коли головними цінностями було вміння постояти за себе та загострене почуття справедливості. Але головне прагнення того покоління можна було висловити однією фразою: «Головне, щоб ніколи більше не було війни». На жаль, так не сталося. Іронія, а радше гіркий сарказм долі, полягає в тому, що 2024 року в будинок на Пастера, 54, де минуло дитинство Валентини, влучив російський «шахед» і частково його зруйнував. І знову в місті з'явилися страшні сліди війни (фото 2).

Дитячий садок на вулиці Рішельєвській, 17, сім класів у школі № 36 на вулиці Щепкіна (нині – вулиця Університетська), восьмий клас у школі № 39 на Успенській (у зв'язку з переїздом батьків) – і постало питання, що робити далі. Валентина, відмінниця, ухвалила несподіване для того часу рішення – вступити до технікуму, а загальну середню освіту здобувати у вечірній школі.

Освіта: школа – технікум – університет. Вона стала студенткою верстатобудівного технікуму і 1964 року отримала спеціальність техніка-механіка майже одночасно з атестатом зрілості у вечірній школі, склавши більшість іспитів екстерном на відмінно.

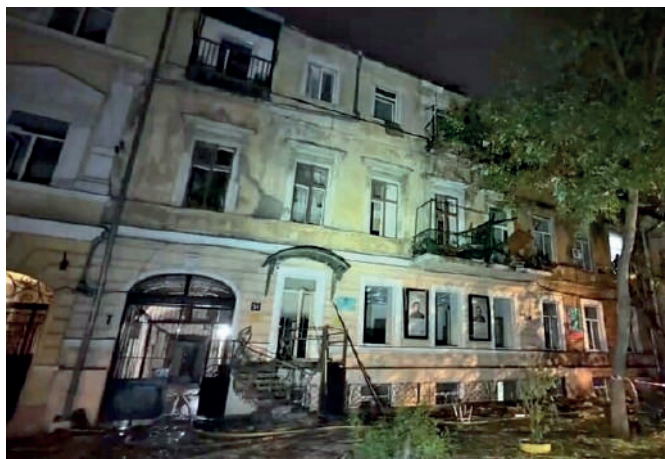

Фото 2. Будинок за адресою: вул. Пастера, 54, кв. 3 (балкон і три вікна ліворуч на другому поверсі), де минуло дитинство Валентини Янко, було частково зруйновано 14 листопада 2024 року внаслідок удару російського «шахеда»

Увесь цей час, починаючи з 8-го класу, Валентина підтримувала близьку дружбу з Борею Розовським, сином відомого українського професора інженерної геології Лева Борисовича Розовського, який тоді працював на геолого-географічному факультеті. Вона часто бувала в них удома й багато чула про романтику та важливість професії геолога. Це, безсумнівно, вплинуло на її вибір, але не на вибір Бориса, який став відомим у світі талановитим математиком. На превеликий жаль, він пішов із життя 25 квітня 2025 року, не доживши зовсім трохи до свого 80-річчя (DignityMemorial, 2025).

У 1965 році на географічному факультеті Одеського державного університету імені І. І. Мечникова було відкрито геологічне відділення. Цікавою особливістю було те, що в довоєнний час дівчатам вступати на геологічну спеціальність не дозволялося. Під час війни це обмеження зняли, проте традиція «чоловічого» фаху зберігалася. Для молодії, вже самостійної дівчини, яка вміла досягати поставленої мети (недарма ж Лев, народжена у рік Півня!), це не стало перешкодою. Вона вступила на перший курс геолого-географічного факультету, де, крім неї, навчалися ще чотири такі ж відчайдушні дівчини (фото 3–4).

Фото 3. Перший набір геологів після тривалої перерви і перший набір в історії ОНУ морських геологів (Одеса, 1965 р.) (зліва).

Фото 4. Кримська практика на 2-му курсі (Крим, 1967 р.) (справа)

У 1970 році Валентина закінчила університет за спеціальністю «геологія / морська геологія». Однокурсники часто згадували, що на тлі переважно чоловічого колективу майбутніх геологів, які готували себе до тягот професії, ця тендітна, рудоволоса, завжди усміхнена дівчина на ім'я Валентина була справжньою родзинкою та прикрасою групи. Зрозуміло, вона не була позбавлена уваги з боку однокурсників, але, як завжди, вирішила по-своєму і у 20 років вийшла заміж за інженера-будівельника, ненабагато старшого за неї, який не мав жодного стосунку до геології. Шлюб тривав десять років, а його головним здобутком стало народження доньки Ірини у 1967 році (фото 5), яка, як часто каже Валентина Венедиктівна, є її гордістю!

Фото 5. Валентина з донькою Іринкою (12 листопада 1967 р., Одеса)

Народження доньки не завадило ні захисту диплома, ні навчанню в аспірантурі, ні захисту кандидатської дисертації, яку Валентина успішно захистила 1974 року. Сьогодні Ірина разом із чоловіком та двома дітьми живе й працює в Канаді. Вона – доктор філософії, президент великої та успішної фірми, що займається очищенням води. Ірина подарувала Валентині Венедиктівні онуку та онука – Анну та Олександра. Обоє закінчили Університет Манітоби у Вінніпезі. Анна – доктор філософії з мікробіології, науковий ступінь здобула в Оксфорді, нині працює в Університеті Манітоби. Олександр – лінгвіст.

Але все це сталося згодом. А тоді, у студентські роки, прагнення Валентини до наукової роботи помітив видатний палеонтолог, засновник палеонтологічної школи Північного Причорномор'я, засновник і багаторічний завідувач кафедри спочатку загальної геології, а потім загальної та морської геології – професор Іван Якович Яцько. Він запропонував студентці, а згодом і аспірантці, зайнятися абсолютно новим для вивчення донних відкладів Чорного моря напрямом – мікропалеонтологією, зокрема дослідженням форамініфер як однієї з найбільш інформативних, з геологічної точки зору, груп раковинних мікроорганізмів, що чудово зберігаються у викопному стані. Так молода аспірантка й потрапила у вир бурхливих досліджень, згодом ставши однією з провідних мікропалеонтологинь зі світовим ім'ям. Але про це – по порядку.

Наукове становлення. Вступивши до аспірантури 1971 року, увесь вільний від клопотів із маленькою дитиною час Валентина присвячувала вивченню класичної палеонтології та розробці основ нового для Чорноморського регіону напряму – мікропалеонтології четвертинних відкладів Чорного моря за бентосними форамініферами. Ця тема цікавила її ще з перших курсів і формувала науковий світогляд упродовж усього навчання в університеті, включно з аспірантурою. Відомі у світі мікропалеонтологи (О. К. Богданович, О. В. Фурсенко, В. А. Крашенінников, Н. Н. Субботіна) були її наставниками в цьому питанні.

На щастя, формування її наукових поглядів відбувалося у стінах перлини університету – Палеонтологічного музею, вірність якому вона зберігає й досі, будучи його науковою керівницею. Це був час наукової романтики, освоєння, а часто й розробки нових методик, зокрема електронної мікроскопії, використання мікроаналізаторів та радості від досягнутих результатів.

Робота просувалася успішно, і вже 1974 року (тоді вже Валентиною Венедиктівною) було захищено кандидатську дисертацію «Пізньочетвертинні форамініфери північно-західного шельфу Чорного моря» (науковий керівник – професор І. Я. Яцько) (Янко & Троицкая, 1987). Наступного, 1975 року, вона здобула ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук за спеціальністю 04.00.09 «Палеонтологія і стратиграфія».

Важливо зазначити, що ця дисертація була першою у світі роботою з використанням бентосних форамініферів для біостратиграфії Чорного моря. А на той час Валентині від народження було лише 28 років.

До речі, у той час вважалося нормою, коли кандидатську дисертацію з природничих наук захищали ближче до 50 років. Тим часом минав час, донька підростала, і в житті настав новий етап – перехід на викладацьку роботу в університетську кафедру. І знову – безсонні ночі, освоєння практично нової спеціальності, педагогіки, якої, як і всіх викладачів природничих наук, її ніхто не навчав. Та й загалом, вийти перед студентами (а їх тоді було багато; до того ж, вони були ненабагато молодші, а дехто й старший за Валентину Венедиктівну) – це було окремим випробуванням. Проте й із цим вона успішно впоралася і вже за два роки стала старшим викладачем, кураторкою та наставницею молоді (фото 6), а згодом – провідною доценткою, яка забезпечувала читання курсів палеонтологічного циклу.

Фото 6. Валентина Венедиктівна Янко (у центрі) – старша викладачка кафедри загальної та морської геології – з доцентами Л. І. Пазюком та І. О. Одінцовим і студентами 2-го курсу, кураторкою яких вона була, на фоні геолого-географічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова (Одеса, 1978 р.)

Таким чином, після захисту дисертації Валентина Венедиктівна працювала на кафедрі, яку 1974 року перейменували з кафедри загальної геології на кафедру загальної та морської геології, обіймаючи посади асистентки, старшої викладачки та доцентки.

Почався новий, насичений подіями 15-річний період її життя. Це був час становлення вченої, набуття заслуженого авторитету серед радянських мікропалеонтологів, знайомства з досвідом зарубіжних шкіл і, звичайно, вдосконалення англійської мови. Уже тоді Валентина Венедиктівна розуміла, що лише підготовка наукових праць із використанням англійських джерел та публікація власних результатів англійською мовою давали можливість здобути міжнародне визнання.

Усі ці роки, поряд із викладацькою роботою, вона багато часу віддавала скрупульозному всебічному вивченню четвертинних форамініфер – тепер уже не лише Чорного моря, а й ширшого регіону Понто-Каспію. Матеріалу накопичилося настільки багато, що для його узагальнення знадобилася творча відпустка з переходом на посаду старшої наукової співробітниці, що Валентина Венедиктівна й зробила. У результаті до 1989 року було підготовлено фундаментальну працю «Четвертинні форамініфери Понто-Каспію (класифікація, екологія, біостратиграфія, історія розвитку)», яка була оформлена як докторська дисертація та блискуче захищена того ж року (Янко, 1989). На небосхилі мікропалеонтології з'явилася нова зірка, якій на той момент було лише 44 роки. У 1990 році вона повернулася до викладацької роботи, але вже в статусі професорки кафедри загальної та морської геології.

Міжнародні проєкти та експедиції. Молоду талановиту вчену завдяки її публікаціям дуже швидко помітили за кордоном і почали запрошувати для наукової роботи та читання лекцій в інші університети. Так у житті Валентини Венедиктівни розпочався новий – зарубіжний – етап. Проте щоразу, вирушаючи до іншої країни, вона висувала одну головну умову – залишалася професоркою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Вільно володіючи англійською мовою, вона багато працювала за кордоном: викладала й керувала науковими проєктами в університетах Ізраїлю, Великої Британії, Канади та інших країн. Її наукові інтереси охоплюють широкий спектр проблем у галузі морської геології та мікропалеонтології.

У 1990 році В. В. Янко заснувала мультидисциплінарну програму з морської геології, палеонтології, екологічної мікропалеонтології та морської геоархеології, у межах якої разом із колективом однодумців проводить новаторські дослідження, зокрема експериментальні, в усіх галузях,

Вона виконувала обов'язки наукової керівниці, головної дослідниці та координаторки міжнародних проєктів, таких як: EU AVICENNA: Benthic foraminifera as indicators of heavy metal pollution – a new kind of biological monitoring for the Mediterranean Sea; INCO COPERNICUS: Pollution by oil and herbicide of the Black Sea: novel technologies of detection and biological impact; EU FR6 HERMES: Hotspot Ecosystems Research on the Margins of European Seas; MAREAS: Black Sea

Joint Regional Research Centre for Mitigation and Adaptation to the Global Changes Impact; WAPCOST: Water pollution prevention options for coastal zones and tourist areas: Application to the Danube Delta front area; National Geographic, USA: Beach sands as archives of ancient Black Sea storms; INQUA 0501: Caspian–Black Sea–Mediterranean Corridor during the last 30 ky: Sea level change and human adaptive strategies; UNESCO-IGU-IGCP 521: Black Sea–Mediterranean Corridor during the last 30 ky: Sea level change and human adaptation; UNESCO-IGU-IGCP 610: From the Caspian to Mediterranean Sea: Environment Change and Human Response during the Quaternary; INQUA International Focus Groups POCAS: Ponto-Caspian stratigraphy and geochronology; Ukrainian–Austrian project: Study of the Late Miocene – Pliocene paleontological remains in the Odessa county; INQUA Focus Group SACCOM: 1709F: Ponto-Caspian Stratigraphy and Geochronology (POCAS).

Високий професіоналізм і активна життєва позиція вже до початку 2000-х років зробили Валентину Венедиктівну однією з найавторитетніших мікропалеонтологинь світу. Професорка В. В. Янко пропонує оригінальні проекти, які здобувають широку популярність і отримують гідне грантове фінансування. Одним із таких став проєкт організації серії регіональних та глобальних нарад із мікропалеонтології «Застосування мікро- та мейоорганізмів для розв’язання проблем довкілля», де мікропалеонтологи з усього світу могли обмінюватися найактуальнішими результатами своїх досліджень. Валентина Венедиктівна очолила цей проєкт і залучила до числа його учасників Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (фото 7).

Фото 7. Учасники першої Міжнародної конференції «Застосування мікропалеонтології в науках про довкілля», яка відбулася в Тель-Авівському університеті (м. Тель-Авів, Ізраїль) з 16 по 20 червня 1997 року. У другому ряду, другою зліва, – президентка конференції, професорка ОНУ В. В. Янко. Праворуч від неї – відомий американський професор Д. Кеннет, морський геолог і мікропалеонтолог. У третьому ряду праворуч – професор ОНУ Є. Ларченков та доцент О. Кравчук.

Особливої уваги заслуговують проєкти UNESCO-IGU-IGCP, INQUA та держбюджетний проєкт 0116U001496, спрямовані на вивчення взаємодії між природою та людським суспільством у Каспійсько-Чорноморсько-Середземноморському коридорі протягом четвертинного часу. У межах цих проєктів, що об'єднали близько 100 університетів та інститутів з усього світу (приблизно 400 науковців і студентів), під керівництвом проф. В. В. Янко було проведено численні конференції та польові роботи в усіх країнах Чорноморського регіону, а також у низці країн Каспійського та Середземноморського регіонів. Усі ці проєкти дозволяли брати участь у них молодим ученим кафедри загальної та морської геології, які отримували фінансову підтримку для власних досліджень і участі в наукових нарадах, а також аспірантам і студентам.

Особливістю цих проєктів було те, що наради проводилися в різних країнах і геологічних регіонах. Кожна нарада обов'язково супроводжувалася серією польових робіт, що давало змогу вченим з усього світу знайомитися з реальними геологічними об'єктами в різних регіонах. Такі наради відбулися в Канаді, Австрії, Туреччині, Індії та Ізраїлі (фото 8–9).

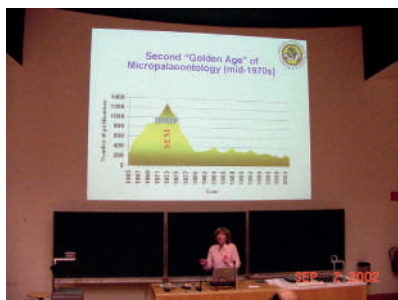

Фото 8. Пленарний виступ президентки III Міжнародної конференції «Екологічна мікропалеонтологія, мікробіологія і мейобентологія» професорки ОНУ В. В. Янко. Інститут палеонтології, Відень (Австрія), 2 вересня 2002 р (зліва).

Фото 9. Вітальне слово президентки п'ятої Міжнародної конференції «Екологічна мікропалеонтологія, мікробіологія і мейобентологія» професорки В. В. Янко. Мадраський університет, Ченнаї (Індія), 18 лютого 2008 р. (справа)

Проекти були присвячені вивченню впливу змін навколишнього середовища на розвиток людства в межах Каспійсько-Чорноморсько-Середземноморського коридору, який охоплює Євразійський міжконтинентальний басейн Каспійського, Чорного, Мармурового, Егейського та Середземного морів і прибережних територій. Упродовж четвертинного періоду ці басейни неодноразово з'єднувалися й ізолювалися один від одного. Це визначало їхні умови навколишнього середовища та гідрологічний режим і мало істотний вплив на розвиток різних біологічних популяцій, зокрема людей, які населяли прибережні області.

Професорка В. В. Янко виступала офіційною представницею від України та членкинею Комітету управління європейськими проєктами COST (European Cooperation in Science and Technology): MEDSALT (CA15103) – Uncovering the Mediterranean Salt Giant («Розкриття середземноморського соляного гіганта»); IS1403 – OPP – Ocean Platforms («Океанські платформи»). Вона очолює наукову школу «Проблеми морської геології та палеонтології».

Крім того, професорка Янко була засновницею та першою президенткою Міжнародного товариства екологічної мікропалеонтології, мікробіології та мейобентології (ISEMMM), а також виконувала обов'язки президентки, виконавчої директорки й запрошеної доповідачки на численних міжнародних конференціях. Вона керувала польовими морськими експедиціями та головувала на спеціальних сесіях і симпозіумах міжнародних конгресів IUGS, EGU, GSA, INQUA.

На середину першого десятиліття двохтисячних років наукову спільноту сколихнула ідея геологічних підстав біблійного потопу. Валентина Венедиктівна не лише не залишилася осторонь цієї дискусії, а й вирішила очолити її, запропонувавши разом зі своїм давнім другом і колегою – директором Національного інституту морської геології та геоекології (GeoEcoMar), академіком Румунської національної академії наук, академіком Н. С. Паніним – міжнародний проєкт UNESCO-IUGS-IGCP 521 «Чорноморсько-Середземноморський коридор протягом останніх 30 тисяч років: зміна рівня моря та адаптація людини» (фото 10).

Фото 10. Давні друзі, колеги та лідери міжнародного проєкту UNESCO–IUGS–IGCP 521 «Чорноморсько-Середземноморський коридор протягом останніх 30 тисяч років: зміна рівня моря та адаптація людини» – професорка ОНУ В. В. Янко та директор Національного інституту морської геології та геоекології (GeoEcoMar), академік Румунської національної академії наук, професор Н. С. Панін – під час наукового рейсу в дельті Дунаю обговорюють результати четвертої пленарної конференції, що відбулася в Бухаресті (Румунія), 10 жовтня

2008 р.

В основу реалізації проєкту була покладена вже випробувана ідея проведення підсумкових регіональних нарад, де кожна група дослідників представляла отримані результати, а на підставі всебічного обговорення формувалася загальна картина в її повноті, адекватності та цілісності.

У 2005 році проєкт стартував із наради в Туреччині, і матеріали цього заходу відразу викликали дискусію, що іноді переходила в полеміку між прихильниками та противниками гіпотези біблійного потопу. Проєкт був побудований таким чином, що одним із найбільш інформативних регіонів у цій дискусії стало Північне Причорномор'я, а отже, зросла роль українських і, насамперед, одеських геологів. Одеський університет і кафедра загальної та морської геології стали провідними виконавцями цього проєкту поряд із групами канадських, англійських, американських, грузинських, іранських та інших учених (фото 11).

Фото 11. Учасники Першого пленарного засідання міжнародного проєкту UNESCO–IUGS–IGCP 521 «Чорноморсько-Середземноморський коридор протягом останніх 30 тисяч років: зміна рівня моря та адаптація людини» (2005–2010), 8–15 жовтня 2005 р., Університет Кадір Хас, Стамбул, Туреччина. Польова екскурсія. У центрі другого ряду – президентка конференції, професорка ОНУ імені І. І. Мечникова В. В. Янко.

Очевидно, що наступне щорічне засідання відбулося в Одесі на базі університету (2006 р.) (фото 12). Потім відбулися регіональні наради в інших країнах. За підсумками п'ятирічної роботи було видано праці конференцій, які переконливо продемонстрували силу наукової думки проти логіки популістів.

Фото 12. Вітальне слово президента другого пленарного засідання міжнародного проекту UNESCO–IUGS–IGCP 521 «Чорноморсько-Середземноморський коридор протягом останніх 30 тисяч років: зміна рівня моря та адаптація людини» – професорки ОНУ імені І. І. Мечникова В. В. Янко. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна, 21 серпня 2006 р.

Нові горизонти досліджень.

У 2009 році професорка В. В. Янко обґрунтувала проєкт з вивчення зони переходу шельфу в континентальний схил у межах української частини Чорного моря. Проєкт отримав назву «Гермес», був затверджений і профінансований з урахуванням оренди єдиного на той час працездатного науково-дослідного судна (НДС) в Україні – «Володимир Паршин». Було успішно проведено морську експедицію, отримано унікальний фактичний матеріал, який дав змогу перейти до більш фундаментальних досліджень генезису та ролі метану й інших вуглеводневих газів у стратифікованій осадовій товщі шельфу Чорного моря (фото 13).

Фото 13. Наукова керівниця від ОНУ імені І. І. Мечникова європейського проєкту FR 6 «HERMES – Hotspot Ecosystems Research on the Margins of European Seas» з командою виконавців під час рейсу на українському НДС «Володимир Паршин», Чорне море, 23 вересня 2008 р.

З 2012 року в житті професорки В. В. Янко розпочинається новий період. Вона у конкурентній боротьбі з гідними кандидатами була обрана на посаду завідувачки кафедри загальної та морської геології (фото 14).

*Фото 14. Валентина Янко – доктор геолого-мінералогічних наук, професорка, завідувачка кафедри загальної та морської геології – у робочому кабінеті Палеонтологічного музею ОНУ імені І. І. Мечникова (Одеса, 2012 р.).
На робочому столі – фотографія професора Івана Яковича Яцька, наукового керівника колишньої аспірантки Валентини Янко*

Кафедра потребувала реформування як у частині навчального процесу, так і в організації наукових досліджень. До того ж на той час наукові дослідження вже було переведено на конкурсну систему фінансування. У цей період Валентина Венедиктівна приділяла багато зусиль керівництву навчальним процесом кафедри, беручи на себе значний обсяг роботи.

Вона була гарантом освітньо-наукової програми «Науки про Землю» за спеціальністю 103 «Науки про Землю», галузь знань 10 «Природничі науки», третій рівень вищої освіти (доктор філософії). Розробила навчальні та робочі програми, силабуси з усіх курсів, які викладає (Загальна геологія, Історична геологія та палеонтологія, Мікропалеонтологія, Методи морських геологічних досліджень, Геологія і корисні копалини Чорного моря, Актуальні проблеми геології та морської геології, а також Marine Micropaleontology, Advanced Topics in Paleontology, Micropaleontology and Paleoecology, що викладаються англійською мовою) для студентів першого, другого та третього рівнів вищої освіти. Підготувала десятки методичних і навчальних посібників з курсів, які викладала.

Проте найбільших зусиль вимагало реформування організації наукових досліджень. Необхідно було забезпечити бюджетне та позабюджетне фінансування наукових робіт, що дало змогу залучати й оплачувати працю всіх співробітників кафедри. Спираючись на власний зарубіжний досвід, під її керівництвом на кафедрі були підготовлені конкурсні пропозиції з тематики, пов'язаної з процесами утворення та просторового розподілу метану й інших вуглеводневих газів та їхнім впливом на екосистеми Чорного моря. Зокрема, реалізовувалися такі держбюджетні теми, підтримані МОН України: 0116U001496 –

Теоретичне обґрунтування взаємодії між природою і людським суспільством у північно-західному Причорномор'ї протягом пізнього плейстоцену і голоцену; 0116U001496 – Вивчення процесів формування та просторового розподілу метану у Чорному морі та теоретичне обґрунтування його впливу на еко- та геосистеми басейну; 0119U002196 – Розробка прогнозних критеріїв пошуку покладів вуглеводнів у Чорному морі на засадах теорії флюїдогенезу; 0122U001832 – Вивчення розвантаження глибинних флюїдних потоків на дні Чорного моря з метою оцінки безпеки мореплавства.

Це час підбиття підсумків її масштабної наукової діяльності, які можна згрупувати у чотири головні напрями:

1. Бентосні форамініфери як індикатори зміни клімату, рівня моря та міграції берегової смуги, а також їх вплив на адаптаційну стратегію людини Каспійсько-Чорноморсько-Середземноморського коридору (наприклад: Yanko-Hombach (=Yanko), V., Gilbert, A. S., Panin, N., & Dolukhanov, P. M. (2007). *The Black Sea Flood Question: Changes in Coastline, Climate and Human Settlement*. Springer, Dordrecht. 971 pp.; Yanko, V., Schnyukov, E., Pasynkov, A. et al. (2017). Late Pleistocene–Holocene Environmental Factors Defining the Azov–Black Sea Basin, and the Identification of Potential Sample Areas for Seabed Prehistoric Site Prospecting and Landscape Exploration on the Black Sea Continental Shelf. In: Flemming, F. et al. (eds) *Submerged Landscapes of the European Continental Shelf: Quaternary Paleoenvironments*. Wiley-Blackwell, Chichester, UK, pp. 431–478).

2. Бентосні форамініфери як індикатори забруднення та стресового стану морського середовища (наприклад: Yanko, V., Arnold, A., & Parker, W. (1999). The effect of marine pollution on benthic Foraminifera. In: Sen Gupta, B. K. (ed.) *Modern Foraminifera*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 217–238; Yanko-Hombach (=Yanko), V., Kondariuk, T., & Motnenko, I. (2017). Benthic foraminifera indicate environmental stress from river discharge to marine ecosystems: example from the Black Sea. *Journal Foraminiferal Research*, 47(1), 70–92).

3. Походження та просторовий розподіл метану й інших вуглеводневих газів та їхній вплив на екосистеми Чорного моря (на прикладі мікрофауни) (наприклад: Shnyukov, E., & Yanko-Hombach (=Yanko), V. (2020). *Mud Volcanoes of the Black Sea Region and Their Environmental Significance*. Springer, Switzerland. 491 p.; Янко, В. В., Кравчук, О. О., & Кулакова, І. І. (2017). Мейобентос метанових викидів Чорного моря. Монографія-Атлас. Фенікс, Одеса. 220 с.; Yanko, V., Kadurin, V., Kravchuk, A., Kondariuk, T., Kulakova, I., Dikol, E., & Kadurin, S. (2024). Influence of methane and its homologues on foraminifera and nematodes in the northwestern part of the Black Sea. *Marine Environmental Research*, 193, 106285).

4. Палеогеографічні реконструкції району Аргентинських островів на основі аналізу просторової та фаціальної мінливості донних відкладів (новий напрям, започаткований у 2024 р.).

У 2018 році кафедра загальної та морської геології спільно з Національною академією наук України провела підсумкову Міжнародну наукову конферен-

цію «Морські геолого-геофізичні дослідження: фундаментальні та прикладні аспекти», присвячену 100-річчю від дня заснування НАН України та 50-річчю кафедри загальної та морської геології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (фото 15).

Фото 15. Автори, колеги та друзі – найвідоміший у світі морський геолог, академік НАН України С. Ф. Шнюков, і завідувачка кафедри загальної та морської геології, професорка ОНУ імені І. І. Мечникова В. В. Янко під час Міжнародної наукової конференції «Морські геолого-геофізичні дослідження: фундаментальні та прикладні аспекти», присвяченої 100-річчю від дня заснування НАН України та 50-річчю кафедри загальної та морської геології ОНУ імені І. І. Мечникова. Одеса, 8 листопада 2018 р.

У наступні роки світ побачив фундаментальні праці, присвячені вивченню грязьового вулканізму та газових (вогненних) проявів у Чорному морі. Серед них – класична монографія Shnyukov, E., Yanko-Hombach (=Yanko), V. (2020). *Mud Volcanoes of the Black Sea Region and Their Environmental Significance*, а також новіша праця Shnyukov, E., Kobleev, V., Yanko, V. (2025). *Anomalous Gas Volcanism of the Black Sea*.

Учні та наукова школа. Вона підготувала два покоління мікропалеонтологів. Серед її аспірантів: В. А. Бердніков – кандидатська дисертація «Радіолярії пліоцену та сучасні тропічних і субтропічних районів Світового океану» (04.00.10 Геологія океанів і морів, 1988 р.); Г. О. Кравчук – кандидатська дисертація «Сучасні зміни умов осадконакопичення і бентосні форамініфери як індикатори забруднення донних відкладів північно-західного шельфу Чорного моря» (04.00.10 Геологія океанів і морів, 2002 р.); Т. О. Кондарюк – кандидатська дисертація «Умови осадкоутворення та фаціальні обстановки на межі плейстоцену та голоцену в Чорному морі (за форамініферами)» (04.00.10 Геологія океанів і морів, 2020 р.). Зараз під її керівництвом успішно захистила

дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора філософії аспірантка О. Дікол – переможниця кількох конкурсів, авторка понад 20 наукових праць. Тема її дисертації: «Прояви вуглеводневої дегазації в донних відкладах північно-західного шельфу Чорного моря та їх генетична інтерпретація».

Визнання та нагороди. Працю Валентини Венедиктівни неодноразово відзначали державними та міжнародними нагородами. Вона отримала державну стипендію для видатних діячів науки України, почесні відзнаки від Одеської обласної державної адміністрації (2024 р.), Одеської обласної ради (2024 р.), ОНУ ім. І. І. Мечникова (близько 15), Міністерства освіти і науки України (2022, 2019, 2017 рр.), медаль «За заслуги третього ступеня» від Співки геологів України (2019 р.), відзнаки від Запорізького національного університету (2018 р.), університету Палермо (Італія, 2017 р.), премію «Люди справи» пам'яті Б. Ф. Дерев'янка (2009 р.), нагороду Award of Excellence for Sustainable Development (Канада, 2002 р.), Woman of the Year (American Biographical Institute, 1998 р.), стипендію Університету Анже (Франція, 1998 р.), нагороду уряду Франції (1992 р.).

Фото 16. Нагородження професорки ОНУ В. В. Янко почесною відзнакою Геологічного товариства Америки (GSA International Honorary Fellows). Праворуч від неї – Крістофер (Чак) Бейлі, президент Геологічного товариства Америки. Конференц-центр Анахайма, США, 21 вересня 2024 р.

У 2024 році за внесок у розвиток досліджень у галузі наук про Землю міжнародними почесними стипендіатами Геологічного товариства Америки (GSA International Honorary Fellows) було обрано чотирьох науковців, серед яких – професорка Валентина Янко (фото 16).

Цією відзнакою нагороджують учених, які відзначилися у геологічних дослідженнях після багатьох років видатного та міжнародно визнаного внеску в науку. У вітанні президента GSA наголошено, що проф. Валентина Янко є відомою у світі мікропалеонтологинею. Вона зробила вагомий внесок у реконструкцію клімату, змін рівня моря та міграції берегової лінії в Каспійсько-Чорноморсько-Середземноморському коридорі, сприяючи кращому розумінню стратегій адаптації людини до природних умов і розвитку цивілізацій у регіоні.

Сьогодні її міжнародний статус підкріплено близько 400 друкованими науковими працями, серед яких 11 монографій. У наукометричній базі Scopus зафіксовано 47 робіт, які мають 1097 цитувань, h-index – 15. У наукометричній базі Google Scholar зазначено 198 публікацій, які мають 2928 цитувань, h-index – 24, i10-index – 42.

Валентина Венедиктівна є почесним членом та стипендіаткою восьми міжнародних та всеукраїнських наукових товариств (Палеонтологічне товариство України, Українське мінералогічне товариство, Geological Society of America, Paleontological Society, European Geosciences Union, Cushman Foundation for Foraminiferal Research, International Association for Promoting Geoethics).

Професорка Янко активно працює у міжнародних наукових організаціях: входить до складу Наукової ради UNESCO–IUGS–IGCP, є експерткою проєктів IGCP, брала участь у комісіях МОН України та інших державних і міжнародних програм. При цьому ювілярка зберігає активну життєву позицію та невичерпну енергію.

Ми, її учні та колеги, щиро вітаємо з чудовими ювілеями (60 років роботи в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова) і бажаємо Валентині Венедиктівні багатирського здоров'я, нових творчих здобутків і спільних перемог у науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Янко В. В. Четвертичные фораминиферы Понто-Каспия (Черное, Азовское, Каспийское и Аральское моря: таксономия, биостратиграфия, история развития, экология) : дис. ... д-ра геол.-мин. наук : 04.00.09. Москва : МГУ, 1989. 1000 с.

Янко В. В., Троицкая Т. С. Позднечетвертичные фораминиферы Чёрного моря. Москва : Наука, 1987. 111 с.

Янко В. В., Кравчук О. О., Кулакова І. І. Мейобентос метанових викидів Чорного моря : монографія-атлас. Одеса : Фенікс, 2017. 220 с.

Buynevich V., Yanko-Hombach (Yanko) V., Gilbert A., Martin R. Geology and geoarchaeology of the Black Sea region: beyond the flood hypothesis. Colorado, USA : GSA Special Paper 473, 2011. 196 p.

DignityMemorial. Boris Rozovsky obituary. Providence, RI, April 25, 2025. URL: <https://www.dignitymemorial.com/obituaries/providence-ri/boris-rozovsky-12353481> (дата звернення: 15 вересня 2025 р.).

Late Pleistocene–Holocene environmental factors defining the Azov–Black Sea Basin, and the identification of potential sample areas for seabed prehistoric site prospecting and landscape exploration on the Black Sea continental shelf / V. Yanko-Hombach, E. Shnyukov, A. Pasynkov et al. // *Submerged landscapes of the European continental shelf* / eds.: F. Flemming et al. Quaternary Palaeoenvironments. Chichester, UK : Wiley-Blackwell, 2017. P. 431–478.

Shnyukov E., Koboлев V., Yanko V. Anomalous gas volcanism of the Black Sea. Switzerland : Springer, 2025. 363 p.

Shnyukov E., Yanko-Hombach V. Mud volcanoes of the Black Sea region and their environmental significance. Switzerland : Springer, 2020. 491 p.

Yanko V. Quaternary Foraminifera of the Caspian-Black Sea-Mediterranean corridors. Cham, Switzerland : Springer, 2022. Vol. 1 : Ponto-Caspian Foraminifera. 419 p.

Yanko V., Arnold A., Parker W. The effect of marine pollution on benthic foraminifera // *Modern foraminifera* / ed.: B. K. Sen Gupta. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1999. P. 217–238.

Yanko V., Kravchuk A., Kondariuk T., Kulakova I., Kadurin V., Dikol O., Kadurin S. Influence of methane and its homologues on foraminifera and nematodes in the northwestern part of the Black Sea. *Marine Environmental Research*. 2024. Vol. 193. Article 106285. <https://doi.org/10.1016/j.marenvres.2023.106285>

Yanko-Hombach V., Gilbert A. S., Panin N., Dolukhanov P. M. The Black Sea flood question: changes in coastline, Climate and human settlement. Dordrecht : Springer, 2007. 971 p.

Yanko-Hombach V., Kondariuk T., Motnenko I. Benthic foraminifera indicate environmental stress from river discharge to marine ecosystems: example from the Black Sea. *Journal Foraminiferal Research*. 2017. Vol. 47, no. 1. P. 70–92.

Yanko-Hombach V., Mudie P. J., Kadurin S., Larchenkov E. Holocene marine transgression in the Black Sea: New evidence from the northwestern Black Sea shelf. *Quaternary International*. 2014. No. 345. P. 100–118.

Yanko-Hombach V., Mudie P., Gilbert A. S. Was the Black Sea catastrophically flooded during the post-glacial? Geological evidence and archaeological impacts // *Underwater archaeology and the submerged prehistory of Europe* / eds.: J. Benjamin, C. Bonsall, C. Pickard, A. Fischer. Oxford : Oxbow Books, 2011. P. 245–262.

REFERENCES

Yanko, V. V. (1989). *Chetvertichnye foraminifery Ponto-Kaspiya (Chernoe, Azovskoe, Kaspiyskoe i Aralskoe morya: taksonomiya, biostratigrafiya, istoriya razvitiya, ekologiya)* [Quaternary foraminifera of the Ponto-Caspian (Black, Azov, Caspian, and Aral Seas: taxonomy, biostratigraphy, development history, ecology)] [Doctoral dissertation, Moscow State University, 1000 p.]. Moscow. [in Russian].

Yanko, V. V., & Troitskaya, T. S. (1987). *Pozdnechetvertichnye foraminifery Chyornogo morya* [Late quaternary foraminifera of the Black Sea] (111 p.). Moscow. [in Russian].

Yanko, V. V., Kravchuk, O. O., & Kulakova, I. I. (2017). *Meiobentos metanovykh vykydiv Chornogo morya* [Meiobenthos of methane seeps of the Black Sea] (220 p.). Odesa: Feniks. [in Russian].

Buynevich, V., Yanko-Hombach (=Yanko), V., Gilbert, A., & Martin, R. (2011). *Geology and geoarchaeology of the Black Sea region: beyond the flood hypothesis* (196 p.). Colorado, USA: GSA Special Paper 473.

DignityMemorial. (2025). *Boris Rozovsky obituary*. Providence, RI. Retrieved September 15, 2025, from <https://www.dignitymemorial.com/obituaries/providence-ri/boris-rozovsky-12353481>

Yanko-Hombach, V., Shnyukov, E., Pasynkov, A., et al. (2017). Late Pleistocene–Holocene environmental factors defining the Azov–Black Sea Basin, and the identification of potential sample areas for seabed prehistoric site prospecting and landscape exploration on the Black Sea continental shelf. In F. Flemming et al. (Eds.), *Submerged landscapes of the European continental shelf: quaternary paleoenvironments* (pp. 431–478). Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Shnyukov, E., & Yanko-Hombach, V. (2020). *Mud volcanoes of the Black Sea region and their environmental significance* (491 p.). Switzerland: Springer.

Shnyukov, E., Kobolev, V., & Yanko, V. (2025). *Anomalous gas volcanism of the Black Sea* (363 p.). Switzerland: Springer.

Yanko, V. (2022). *Quaternary foraminifera of the Caspian-Black Sea-Mediterranean corridors*. Vol. 1: Ponto-Caspian foraminifera (419 p.). Cham, Switzerland: Springer.

Yanko V., Arnold A., & Parker W. (1999). The effect of marine pollution on benthic foraminifera. In B. K. Sen Gupta (Ed.), *Modern foraminifera* (pp. 217–238). Dordrecht : Kluwer Academic Publishers.

Yanko, V., Kravchuk, A., Kondariuk, T., Kulakova, I., Kadurin, V., Dikol, O., & Kadurin, S. (2024). Influence of methane and its homologues on foraminifera and nematodes in the northwestern part of the Black Sea. *Marine Environmental Research*, 193, Article 106285. <https://doi.org/10.1016/j.marenvres.2023.106285>

Yanko-Hombach, V., Gilbert, A. S., Panin, N., & Dolukhanov, P. M. (2007). *The Black Sea flood question: changes in coastline, climate and human settlement* (971 p.). Dordrecht: Springer.

Yanko-Hombach, V., Kondariuk, T., & Motnenko, I. (2017). Benthic foraminifera indicate environmental stress from river discharge to marine ecosystems: Example from the Black Sea. *Journal Foraminiferal Research*, 47(1), 70–92.

Yanko-Hombach, V., Mudie, P. J., Kadurin, S., & Larchenkov, E. (2014). Holocene marine transgression in the Black Sea: New evidence from the northwestern Black Sea shelf. *Quaternary International*, (345), 100–118.

Yanko-Hombach, V., Mudie, P., & Gilbert, A. S. (2011). Was the Black Sea catastrophically flooded during the post-glacial? Geological evidence and archaeological impacts. In J. Benjamin, C. Bonsall, C. Pickard, & A. Fischer (Eds.), *Underwater archaeology and the submerged prehistory of Europe* (pp. 245–262). Oxford: Oxbow Books.

Стаття надійшла 01.10.2025 р.

S. V. Kadurin, G. O. Kravchuk, T. O. Kondariuk, O. S. Dikol, V. M. Kadurin
Odesa I. I. Mechnikov National University,
Department of Marine Geology, Hydrogeology, Engineering Geology,
and Paleontology
2 Shampanskyi Ln, Odesa, 65058, Ukraine

ON THE ANNIVERSARY OF VALENTYNA VENEDYKTIIVNA YANKO: HER CAREER IN SCIENCE AND CONTRIBUTION TO WORLD MARINE GEOLOGY

This essay is dedicated to the life and scientific legacy of Prof. Valentyna Venedyktivna Yanko, a world-renowned marine geologist and micropaleontologist, founder of the school of marine geology and paleontology at Odesa I. I. Mechnikov National University. It outlines the early years, education, and development of the researcher; highlights the key areas of her work: the Quaternary history of the Pontic-Caspian-Mediterranean region, ecological micropaleontology, the use of benthic foraminifera as indicators of climate, sea level, and pollution, as well as research on fluidogenesis and methane on the Black Sea shelf. The role of the scientist in international IGCP/INQUA/COST projects, the organization of expeditions and conferences, the formation of a scientific school, and the training of young specialists is shown. Recognition and awards, in particular the title of GSA International Honorary Fellow, are summarized.

Keywords: marine geology, micropaleontology, benthic foraminifera, Pontic-Caspian-Mediterranean corridor, Black Sea, fluidogenesis, methane.